

Korte geschiedenis van het beeldrecht

De fotografie bevindt zich op het kruispunt van twee onvervreembare rechten: de vrijheid van meningsuiting (waartoe ook de vrijheid behoort om informatie te krijgen of mee te delen, maar ook de artistieke vrijheid) en het recht op afbeelding en privacy van elke persoon die wordt gefotografeerd. Deze begrippen zijn soms moeilijk met elkaar te verzoenen.

De rechter moet steeds deze twee belangen met elkaar afwegen en streeft hierbij naar een evenwicht tussen beiden

Hoe deze belangen tegen elkaar worden afgewogen, wordt in zeer grote mate bepaald door de plaats, de periode en de cultuur. Het spanningsveld tussen het recht op artistieke vrijheid en het recht op afbeelding toont duidelijk aan hoe samenlevingen, op verschillende ogenblikken in hun geschiedenis, tegenover afbeeldingen stonden.

Sinds 1858 erkennen de rechtbanken het recht op afbeelding. Dat het recht op afbeelding van individuen in Europa (vooral in Frankrijk), maar ook in de Verenigde Staten in de jaren negentig fors werd uitgebreid, is het gevolg van een mentaliteitswijziging. Individualisme en consumentisme hebben de cultuur ingrijpend veranderd.

Door de evolutie die in de loop der jaren heeft plaatsgevonden en de mentaliteitswijziging die daarmee gepaard ging, werd de vrijheid van meningsuiting steeds verder ingeperkt en heeft het recht van het individu om zijn afbeelding en zijn erfgoed te beschermen aanzienlijk aan belang gewonnen.

Beroemdheden, anonieme mensen, verantwoordelijken van tuinen of kastelen, eigenaars van een gebouw, architecten, kunstenaars die een openbare plaats onder de schijnwerpers willen brengen, eisen tegenwoordig hun recht op afbeelding, auteurs- of eigenaarsrecht op teneinde een (financiële) vergoeding te eisen, wanneer in een krant, boek of affiche een beeld van deze personen verschenen is.

Voor de persfotografie heeft te lijden onder de bewustwording van het recht op afbeelding. Fotografen als Hine, Capa, Cartier Bresson en Weegee konden met een momentopname nog de actuele gevoelige gebeurtenissen vastleggen. Maar sindsdien moeten Abbas, Doisneau en Delahaye toekijken hoe hun werk in gevaar komt door het recht op afbeelding, wat maakt dat ze hun vak als fotograaf veel moeilijker kunnen uitoefenen. Hoe kun je immers verslag uitbrengen van een gebeurtenis of blijk geven van menselijkheid als je tegelijk van alle afgebeelde individuen een (liefst schriftelijke) toestemming

moet krijgen om hun afbeelding te mogen gebruiken? Deze onmogelijkheid vormt een bedreiging voor de vrijheid van meningsuiting, want ze leidt tot censuur, zelfcensuur en bewerkte beelden.

Toch lijkt zich in het begin van de 21ste eeuw in de gerechtshoven en rechtbanken een ommekeer af te tekenen die de vrijheid van meningsuiting ten goede zal komen. In de zaak Luc Delahaye, bijvoorbeeld, heeft een Parijse arrondissementsrechtbank (op 2 juni 2004) het verzoek afgewezen van een man van wie buiten zijn weten om een afbeelding werd gemaakt. Die afbeelding was vervolgens zonder zijn toestemming te zien in een boek en in een film. Het boek bevat tachtig statische zwart-witportretten van gebruikers van de Parijse metro. De gezichten zijn perfect herkenbaar. De fotograaf verborg zijn fototoestel in een tas en fotografeerde steeds op dezelfde wijze de persoon die voor hem zat. De eiser verklaarde nadeel te hebben ondervonden van “de commerciële uitbuiting van zijn gelaatstrekken”, “de droevige uitdrukking die hem belachelijk maakt” en de “negatieve gevolgen die deze publicatie hadden op het evenwicht in zijn gezin”.

De rechtbank oordeelde dat er geen sprake kon zijn van schade en dat het portret de eiser niet in een vernederende situatie afbeeldde en hem ook niet belachelijk maakte. Daarom oordeelde de rechtbank dan ook dat Luc Delahaye de vrijheid van meningsuiting niet foutief had gebruikt.

Het Franse Hof van Cassatie houdt rekening met twee criteria voor de beoordeling van een eventuele schending van het portretrecht:

- het recht van een individu op zijn afbeelding is geen absoluut recht
- een individu kan zich maar tegen het gebruik van zijn afbeelding verzetten als dit voor hem “*abnormale hinder*” oplevert.

In rechtszaken wordt het recht op afbeelding op die manier tot de essentie teruggebracht: je gezicht in een krant, een tentoonstelling of een boek zien staan – of je nu een anonieme voorbijganger of een ster uit de showbizzwereld bent – zou wel eens niet langer voldoende kunnen zijn om schadevergoeding te krijgen. Er moet ook worden aangetoond wat het geleden nadeel – voortaan een essentieel begrip – precies inhoudt, waardoor het aantal veroordelingen fors zal dalen.

In de praktijk:

Het recht op afbeelding is **het recht van een individu om de weergave van zijn afbeelding toe te staan of te weigeren.**

Het begrip “afbeelding” dekt niet alleen de duidelijke gelaatstreken van een individu. Het volstaat dat de uiterlijke kenmerken van een bepaalde en herkenbare persoon worden gereproduceerd.

Het portretrecht heeft niet onmiddellijk een wettelijke basis. Het recht op afbeelding (of het portretrecht) vindt volgens sommigen zijn oorsprong in **art. 10 AW**:

“ De auteur of de eigenaar van een portret dan wel enige andere persoon die een portret bezit of voorhanden heeft, heeft niet het recht het te reproduceren of aan het publiek mee te delen zonder toestemming van de geportretteerde of, gedurende twintig jaar na zijn overlijden, zonder toestemming van zijn rechtverkrijgenden”

Er bestaat geen duidelijke wettelijke omschrijving wat mag en niet mag zonder de uitdrukkelijke toestemming van de geportretteerde of zijn rechthebbende. Het portretrecht werd echter verder uitgebouwd door rechtsleer en rechtspraak.

De voorgestelde persoon kan mondeling of schriftelijk toestemming geven. Een schriftelijke toestemming vormt echter wel de beste garantie voor wie er zich op wil beroepen. Deze toestemming moet specifiek zijn, dat wil zeggen dat ze betrekking moet hebben op een of meer welomschreven gebruikswijzen van een of meer welomschreven foto's. Ze kan expliciet of impliciet zijn.

Als ze impliciet is, wordt de toestemming afgeleid uit het gedrag van de afgebeelde persoon of zelfs van zijn sociale of professionele positie. De toestemming wordt eveneens beoordeeld volgens de context waarin de foto's werden gemaakt en gepubliceerd. Vooral de onderstaande vermoedens worden door de rechtsleer en de rechtspraak in aanmerking genomen.

Van bekende personen (vooraanstaande figuren uit de politiek, de cultuur, de sport, vedetten, een persoon die met een fait divers wordt geassocieerd) wordt doorgaans aangenomen dat ze de weergave van hun afbeelding en het gebruik daarvan toestaan voor informatief gebruik in ruime zin en voor zover dit in verband staat met hun publieke functie, maar niet voor commerciële of reclamedoeleinden waarvoor een uitdrukkelijke toestemming nodig is. Hun privéleven moet steeds gerespecteerd worden. In dit verband kunnen we verwijzen naar de afbeelding van een magistraat in badpak in de krant ‘*Le soir illustré*’. Deze afbeelding werd door de rechter beschouwd als een inbreuk van het recht op privacy¹.

---

¹ Brussel 5 februari 1999, AM 1999/2, 274.

- Personen die herkenbaar zijn op een foto of beelden van een publieke manifestatie of in het kader van actualiteitsverslaggeving, zullen dit in zekere mate moeten gedogen. Ook hier moet weer een onderscheid worden gemaakt tussen toelating en gebruik.

Wanneer men in het nieuws een item wijdt aan de langverwachte zomer en hiervoor beelden gebruikt van studenten die ijsjes eten op de terrasjes van hun studentenstad, zullen de afgebeelde personen zich hiertegen moeilijk kunnen verzetten. Wanneer deze beelden later opnieuw gebruikt worden in een documentaire over 'obesitas' bij jongeren, zal men zich wel tegen dit gebruik kunnen verzetten.

Het gebruiken van afbeeldingen genomen op een publieke plaats waarbij personen slechts toevallig en bijkomstig weergegeven worden, vereist geen toelating van de afgebeelde persoon. De context waarin deze beelden gebruikt worden, is dan weer een andere zaak.

- *Personen die tijdens de uitoefening van hun professionele activiteiten poseren (fotomodellen, bekende artiesten, atleten enz) wordt vermoed hun toelating geven te hebben. De afbeelding mag enkel gebruikt worden in de voorwaarden en grenzen die de afgebeelde persoon (stilzwijgend) heeft toegestaan. Deze impliciete toestemming geldt voor het eerste vooropgestelde gebruik van de foto's. Voor ieder hergebruik is de toestemming van het model nodig. Indien een fotograaf deze foto's in zijn portfolio wenst te gebruiken heeft hij er alle baat bij een schriftelijke toestemming te hebben verkregen van het model. Bij een model dat naakt poseert op het salon van de fotografie, kan het vermoeden van toelating gelden maar voor de publicatie van de foto's in het tijdschrift *Penthouse* is de toelating vereist van het afgebeelde fotomodel².*
- In de rechtspraak werd reeds verschillende keren geoordeeld dat het recht of afbeelding geen recht tot inspraak inhoudt. Het recht op afbeelding geeft de gefilmde personen geen inspraak in de selectie van de uitgezonden beelden in een reportage en een film³. In de praktijk wordt dit wel eens contractueel bedongen. Zo werd de eis afgewezen van een fotomodel, die ontevreden was over de wijze waarop haar interview werd uitgezonden tijdens het televisieprogramma '*Jambers*' omdat zij geassocieerd werd met fotomodellen van minder goed allooi⁴. Een

---

² Antwerpen 5 mei 2003, *AM* 2004, 67.

³ Brussel 13 december 2002, *NjW* 2003, 1158.

⁴ VZ. Rb. Brussel 15 november 2001, *AM* 2002, 187.

overeenkomst over het bestaan van een recht tot inspraak kon in dit geval de uitzending van de beelden niet beletten.

Als het gaat om foto's van voorwerpen of dieren, kan de eigenaar zich niet beroepen op een recht op afbeelding om zich tegen de reproductie of het gebruik van de afbeelding daarvan te verzetten. Hij kan zich echter wel tegen de reproductie van de afbeelding daarvan verzetten op basis van zijn materieel eigendomsrecht, namelijk hij kan de toegang tot zijn voorwerp of dier verbieden of kan hier bepaalde voorwaarden aan vastbinden.

Personen die een eigendom of huis betreden, moeten zich bij de door de eigenaar opgelegde voorwaarden neerleggen. Musea of verzamelaars kunnen de toegang tot de werken dus koppelen aan het verbod om de werken die ze bezitten, te fotograferen.

Foto's die worden genomen op het domein of in de woning van een persoon zonder dat deze hiervan afwist, zijn in strijd met de bepalingen betreffende de bescherming van de woning (artikel 15 van de Grondwet, 148 en 439 van het Strafwetboek) en kunnen ook als een schending van de privacy worden beschouwd.

Hierbij moet ook worden gewezen op de **naleving van het auteursrecht**. Het reproduceren van een kunstwerk zoals een architecturaal werk is in principe verboden zonder het akkoord van de auteur of zijn rechthebbenden, tenzij dit werk publieke eigendom is geworden (met andere woorden niet langer door de wet op het auteursrecht wordt beschermd) of tenzij de gebruiker zich op een uitzondering van het auteursrecht kan beroepen (citaatrecht, actualiteitsverslaggeving, enz.)

Men kan hier dus besluiten dat iedere fotograaf vooraleer hij een fotoreportage realiseert best eerst nagaat of hij al dan niet een toestemming moet bekomen van de geportretteerde persoon, van de auteur van de werken die hij gaat reproduceren of van ieder andere derde die een bepaald recht zou kunnen invoeren. Dit zal steeds in concreto moeten worden beoordeeld, rekeninghoudend met de gekende rechtspraak en rechtsleer die sterk variërend is doorheen de tijd.

Marie Gybels en Evelyne Hinqué

SOFAM

Bronnen:

- *Le droit à l'image*, Marc Isgour & Bernard Vinçotte, Editions Larcier – Collection Création Information Communication, Brussel, 1998
- *Droit à la vie privée et droit à l'image*, André Bertrand, woord vooraf door Xavier Linant de Bellefonds, Editions Litec, Parijs, 1999
- Michel Guerrin, *in Le Monde*, reeks over het recht op afbeelding, 1999-2007
- *Controverses, une histoire juridique et éthique de la photographie*, Daniel Girardin & Christian Pirker, Actes Sud/ Musée de l'Elysée, Lausanne, 2003.